

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

SCIENTIFIC LIFE

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

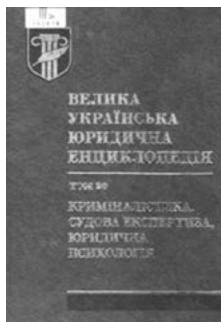
SURVEYS AND REVIEWS

УДК 341(477)(031)

DOI: 10.37025/1992-4437/2020-33-1-117

В. М. Чисніков, доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут
МВС України, м. Київ

МАЛЕНЬКІ ОГРІХИ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ (ТОМ 20)*

Нещодавно побачив світ останній, 20-й том Великої української юридичної енциклопедії – «Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія», який мене, історика криміналістики, дуже зацікавив. Насамперед зазначу, що авторами більшості статей енциклопедії є доктор юридичних наук В. Ю. Шепітько і на той час кандидат юридичних наук М. В. Шепітько (батько і син). Проте рецензент не ставить за мету висвітлювати позитивні якості праці (гадаю, це зроблять інші), а бере на себе менш вдячну місію: звернути увагу читача і авторів на ті огріхи, що, на нашу думку, є в рецензованому виданні.

По-перше, слід наголосити на тому, що серед криміналістів дорадянського періоду наведені біографії тільки двох російських (Є. Ф. Буринський, С. М. Трегубов) і двох українських (Л. Є. Владимиров і О. Д. Кисельов) учених. Тож, на сторінках юридичної енциклопедії, з нашого погляду, бракує відомостей про криміналістів, доробок яких певною мірою сприяв становленню і розвитку криміналістики, зокрема й в Україні. Нагадаємо імена деяких з них.

Линовський Володимир Альбертович (1818–1863) – український правознавець, історик, професор кафедри практичного судочинства Рішельєвського ліцею (Одеса). Зробив вагомий внесок в узагальнення слідчої і судової практики до судової реформи XIX ст. Автор однієї з перших вітчизняних праць – «Опыт исторических разысканий о следственном уголовном судопроизводстве в России» (Одеса, 1849), в якій досліджува-

* Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова), В. А. Журавель (заст. голови), В. О. Коновалова, В. В. Тищенко, В. М. Шевчук, Б. В. Щур. Харків: Право, 2018. 952 с.: іл.

лася нещодавно сформована система російського кримінального судочинства на основі вивчення історичних процесів її розвитку. Учений у межах кримінального процесу розглядав як процесуальні, так і ті питання, що сьогодні належать до предмета криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, виправно-трудового права. Зокрема, у криміналістичному блоці він уже послуговувався терміном «криміналіст», застосовуючи його до особи, яка провадила попереднє (натепер досудове) розслідування злочинів. У розділах, присвячених виявленню, вилученню і дослідженню доказів та інших джерел інформації про злочини, більша частина рекомендацій мала криміналістичний характер. Не випадково, що ця книга В. А. Линовського вийшла друком у серії «Антологія криміналістики» (М., 2001) і, зазначає науковий редактор серії професор В. В. Крилов, вона «сьогодні вповне могла бы называться "практическим руководством по расследованию преступлений"» (с. VI).

Оболонський Микола Олександрович (1856–1913) – український судовий медик, доктор медичних наук, працював у Харківському та Київському університетах. Перебуваючи в Парижі (1887), першим із російських учених ознайомився з антропометричною системою Альфонса Бертільйона, який, за словами Миколи Олександровича, дав йому доступ до свого бюро і особисто керував його заняттям. Повернувшись до Харкова (1888), Оболонський виступив на засіданні секції Харківського товариства дослідницьких наук із повідомленням про ототожнення особи за системою Бертільйона. За два роки він опублікував у тижневику «Врач» статтю «Определение тождества лица по способу Бертільйона», в якій першим ознайомив російську громадськість із новим методом кримінальної реєстрації, його сутністю та пропонував створити антропометричні бюро за французьким зразком у Петербурзі, Тюмені та Одесі. Автор фундаментальних праць: «Черепи преступников» (1890); «Профессиональные изменения рук» (1891); «Пособник при судебно-медицинском исследовании трупа и при исследовании вещественных доказательств» (1894); «Аффекты в судебно-медицинском отношении» (1897) та ін.

Белін Емілій Федорович (1852–1902) – український судовий медик, доктор медичних наук, працював у Харківському університеті. Одним із перших у Росії почав ознайомлювати студентів-медиків та юристів, а також широку громадськість з антропометрією. У своїх публічних лекціях «Антропометрический метод определения тождества» (1892) та «Антропология и значение ее для науки права» (1895) розкривав сутність і наукові основи антропометрії, її техніку і застосування в судово-слідчому процесі, наголошуючи на її користі і ефективності.

Фаворський Василь Іванович (1880–1934) – видатний український учений-криміналіст, один з організаторів експертної справи в Україні, фахівець із судової фотографії, приват-доцент Київського університету (1911–1914), помічник управителя Київським кабінетом науково-судової експертизи, а з кінця 1919 р. його завідувач. Перший директор Київського НДІСЕ. Спеціалізувався на експертизах, пов'язаних із дослідженням документів. Розробив новий метод виявлення невидимих текстів за допомогою ультрафіолетових променів.

Туфанов Микола Миколайович (1858–1926) – український судовий медик, доктор медичних наук, працював прозектором при кафедрі судової медицини Київського університету (1895–1914). Як судовий експерт спеціалізувався на біологічних дослідженнях крові. На початку ХХ ст. вважався в Росії одним із провідних фахівців з експертизи крові. З 1914 р. і до кінця свого життя завідував секцією судової медицини і мікроскопічних досліджень Київського кабінету науково-судової експертизи (пізніше КНДІСЕ).

Левенстім Август Адольфович (1857–1915) – учений-правознавець, судовий діяч, перший в Російській імперії пропагандист праць Ганса Гросса і його науки криміналістики. Закінчив юридичний факультет Московського університету (1881), працював помічником присяжного повіреного, судовим слідчим, товаришем (помічником) прокурора Кам'янець-Подільського окружного суду, помічником юрисконсульта в центральному апараті Міністерства юстиції (1881–1900), а також членом цивільного департаменту Харківської судової палати (1900–1915). А. А. Левенстім публікував у «Журналі Міністерства юстиції» та інших виданнях свої роботи: «Предварительное следствие по руководству доктора Г. Гросса» (1895); «Д-р Ганс Гросс. Руководство для судебных следователей, чинов общей и жандармской полиции и др.» (1895); «Доктор Ганс Гросс и его проект улучшения следственной части» (1896). Крім того, він є автором праць: «Профессиональное нищенство. Его причины и формы: Бытовые очерки» (М., 1900); «Дознание и розыск. Очерки деятельности германской полиции» (1903) та ін.

Русецький Володимир Львович (1880–1925) – учений-криміналіст, доктор фотографії, один із піонерів вітчизняної криміналістики та організатор судово-експертної діяльності, видатний фахівець у галузі дослідження документів і цінних паперів. Народився в Одесі, закінчив математичний та юридичний факультети Київського університету (1908). Працював по судовому відомству при Київській судовій палаті, помічником управителя Московського кабінету науково-судової експертизи (1914–1918), начальником науково-технічного відділу Управління карного розшуку НКВС РСФРР (1922–1923).

Одна з перших його новацій – удосконалення дактилоскопічної плівки австрійського криміналіста Шнейдера (1914), винахід фотометричного пристрою до порівняльного спектроскопа, який застосовувався в усіх Кабінетах науково-судової експертизи. Він також розробив спеціальний пристрій для судово-балістичних досліджень вогнепальної зброї і снарядів, який давав можливість досконально досліджувати внутрішню поверхню каналу ствола вогнепальної зброї, не порушуючи при цьому його цілісності (1916). Основні праці: «О копировании и проявлении бесцветных пальцевых отпечатков» (1914); «Правила о порядке присоединения к делам, хранения и пересылки вещественных доказательств, направляемых судебными следователями в кабинеты научно-судебных экспертиз» (1915); «Теория и практика фотографических светофильтров» (1916); «К вопросу о задачах милиции при осмотрах места преступления» (1923).

Прохоров Костянтин Григорович (1866 – після 1917) – російський судовий медик, доктор медичних наук (1896), один із піонерів застосування наукових методів у діяльності поліцейських органів Російської імперії. Закінчив медичний факультет Харківського уні-

верситету (1893), працював у медичному департаменті Міністерства внутрішніх справ, лікарем Московського жандармського дивізіону (1901). Ініціатор створення при Московському ГЖУ антропометричного кабінету і «Краткого руководства к антропометрии» (1903), в якому рекомендувалося поряд з антропометричними вимірами використовувати відбитки пальців як «особові прикмети». Заслугою доктора Прохорова також вважається розроблення здешевленого варіанту антропометричних приладів, якими були забезпечені всі частини Окремого корпусу жандармів. З його ініціативи підготовлено циркуляр Департаменту поліції, згідно з яким в усіх частинах ОКЖ вводилась антропометрична система Альфонса Бертільйона реєстрації осіб, які притягалися до судової відповідальності (1903). У 1911–1913 рр. викладав «поліцейську техніку» у школі резерву московської поліції. Остання посада, яку обіймав доктор Прохоров, – помічник управителя Московського КСЕ (1914–1917). Основні праці: «Сличение фотографических карточек преступников» (1912); «В. И. Лебедев. Искусство раскрытия преступлений. Дактилоскопия» (1913); «История регистрации преступников в России» (1914) та ін.

Рудий Георгій Михайлович (1863–1918) – український криміналіст-практик, начальник Київського сисного відділення (1901–1907), один із піонерів застосування науково-технічних засобів у діяльності поліції Російської імперії, батько російської дактилоскопії та службового собаківництва, валізи сищика (слідчого чемодана), родоначальник поліцейської експертно-криміналістичної служби в Україні, автор Інструкції чинам Київської сисної поліції (1905) – першого в Росії нормативно-правового акта, який не тільки регламентував усібічні аспекти організації та діяльності сисного відділення, а й слугував універсальним практичним посібником криміналіста.

Жабчинський Михайло Олександрович (1863 – після 1919) – криміналіст-практик, один із піонерів втілення науково-технічних засобів у практику поліцейських органів Російської імперії. На початку ХХ ст. працював завідувачем антропометричного кабінету Варшавського сисного відділення. Палкий прихильник дактилоскопії, стояв коло початків запровадження в Росії дактилоскопічної реєстрації (після Києва). У 1907 р. видав у Варшаві практичний посібник «Применение дактилоскопии в сыском деле (по Генри)». Розроблена ним спрощена система реєстрації злочинців демонструвалася на Дрезденській виставці (1908). Сутність цієї системи полягала в тому, що на кожного затриманого складалися спрощені відомості: 1) об'явлені ним прізвище, ім'я, по батькові; 2) його фотографія, прикмети (6 пунктів); 3) дактилоскопічні відбитки обох рук. М. О. Жабчинський перший провадив дактилоскопічні експертизи і виступав у судах як експерт-дактилоскопіст (1909). Автор численних праць, опублікованих у «Вестнике полиции», в яких порушувалися проблеми кримінальної реєстрації: «По поводу регистрации братьев-близнищов»; «Применение научных методов к розыску преступников» (1909); «Дактилоскопия (из практики приминения)» (1910), «Желательные преобразования»; «Техника полицейского учета»; «По поводу регистрации преступников» (1913); «Кое-что о полицейской регистрации»; «Полицейская техника» (1916) тощо.

Лебедев Василь Іванович (1868–1930) – російський криміналіст-практик, перший керівник сисної поліції Російської імперії (1908–1914). Закінчив Київське юнкерське училище (1887), очолював Московську сисну поліцію (1903–1907). Реорганізував її за за-

хідно-європейським зразком, підготував і видав «Справочный указатель для чинов полиции. Фотографии профессиональных преступников по категориям с очерком антропометрии и приложением краткого словаря воровского языка» (М., 1903). Сприяв втіленню в практику російських поліцейських установ науково-технічних засобів, нових методів криміналістичної реєстрації (антропометрії, дактилоскопії). Один із перших в Росії проводив дактилоскопічні експертизи (1909), виступав експертом-дактилоскопістом у Петербурзькому окружному суді у справі Шунька і Алексеєва (1912). Автор відомчих інструкцій, керівництв та наукових праць: «Полицейская собака» (1907); «Искусство раскрытия преступлений. Вып. I. Дактилоскопия (Пальцепечатание). Вып. II. Антропометрия. Вып. III. Судебно-полицейская фотография» (1909–1912); «Руководство по дрессировке полицейских собак» (1909) та ін.

Кошко Аркадій Францович (1867–1928) – видатний російський сищик, криміналіст, очолював сискну поліцію Російської імперії (1914–1917).

Статтю про А. Ф. Кошку (автор М. А. Михайлов) розміщено в «Энциклопедии криминалистики в лицах» (под ред. В. Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2014. С. 193–195).

Лучинський Микола Флоріанович (Феодорович) (1860 – після 1917) – правознавець, судовий діяч, один із піонерів запровадження

дактилоскопії в тюремних установах Російської імперії, завідувач Центрального дактилоскопічного бюро Головного тюремного управління Міністерства юстиції (1906–1917). Народився в м. Тарасі Київської губернії, закінчив юридичний факультет Новоросійського університету (Одеса). У закордонному відрядженні (Німеччина, 1906) ознайомився з методами дактилоскопічної реєстрації злочинців і системою реєстрації дактилоскопічних знімків. Після повернення до Петербурга розробив «Правила о производстве дактилоскопических снимков» і «Наставление о способе регистрации дактилоскопических снимков» (1906), які були затверджені міністром юстиції. Праці Лучинського, присвячені криміналістичним проблемам, у тому числі кримінальній реєстрації, публікувалися в «Журнале Министерства юстиции» та «Вестнике полиции»: «Дактилоскопия и ее роль при производстве следствия» (1908); «Первый международный конгресс судебной полиции» (1915); «Установление связи между преступлением и преступником» (1916); «Эволюция в системе опознания личности» (1916), «Рецидивисты и способы установления их личности и прежней судимости» (1916) тощо.

Елисеєв Олександр Якимович (1887–1968) – один із піонерів радянської криміналістики і судової експертизи, очолював науково-технічний підрозділ Укрцентросрошуку (1923–1924), працював у Харківському кабінеті науково-судової експертизи завідувачем секції ідентифікації (1924–1925), а також заступником директора інституту судової експертизи (1941). Автор майже 40 наукових праць, науково-методичних посібників, рекомендацій, наукових статей з актуальних питань криміналістики та судової експертизи. Основні з них: «Керівництво для реєстраційно-дактилоскопічного бюро міліції і карного розшуку УСРР» (1924); «Злочин і експертиза почерку» (1928); «Огляд місць злочинів» (1936); «Пил і бруд як докази» (1937); «Про судово-графічну експертизу» (1939); «Криміналістична експертиза підписів» (1948); «Підпис як почерковий нарис» (1958); «До історії виникнення радянської криміналістики на Україні» (1967).

Матвеев Сергій Миколайович (1881–1937) – доктор медичних наук, професор, провідний криміналіст, один із засновників Одеського кабінету науково-судової експертизи, який зробив вагомий внесок у вітчизняну і світову криміналістику в галузі судово-балістичної експертизи. Основні праці: «О материализации процесса следствия» (1925); «Научные основания идентификации личности по пальцевым отпечаткам»; «К вопросу о наследственности пальцевых узоров»; «Криминалистическая технология и ее значение»; «Опыт судебно-медицинского исследования письма»; «Сокрытие и нахождение частей человеческого тела» (1926); «Убийство или самоубийство» (1927); «О сравнительном исследовании письма»; «Судебное исследование разбитого и простреленного стекла» (1930); «Идентификация письма и сбор сравнительного материала»; «К идентификации подписей»; «Досудебное исследование огнестрельного оружия, гильз и пуль» (1931); «Покушение на убийство или симуляция?» (1933); «Криминалистическое исследование разбитых и простреленных стекол» (1937) тощо.

Див., зокрема: Чисніков В. М. Криміналістика України в XIX – поч. XX століття. *Криміналістика: підручник / за заг. ред. П. Д. Біленчука*. Київ: Атіка, 1998. С. 46–47, 54–58; Комаха В. О. *Становлення і розвиток судової експертизи та судово-експертних установ на Півдні України*. Одеса: Юрид. літ., 2002. С. 335–347; Чисніков В. М. Г. М. Рудий: новації у карно-розшуковій справі. *Наука і правоохорона*. 2008. № 1 (7). С. 8–14; *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у 10 т. / відп. ред.: Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Атіка, 2009. Т. V. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. 1008 с.; Печніков В. С. *Є така служба...*: у 2 т. Київ: Еліт Принт, 2011; Криміналістичні реєстраційно-довідкові й судово-експертні установи Міністерства внутрішніх справ і Міністерства юстиції Російської імперії (1889–1917 рр.): у 2 кн. Київ; Харків: ДНДІ МВС України, 2013; Чисніков В. М. *Сискна поліція на Україні за часів Російської імперії (1880–1917 рр.): історико-правове дослідження*. Кн. 2. Монографія. Харків. 2014. С. 108–165; Чисніков В. Н. Професор С. Н. Матвеев – один из основателей Одесского кабинета научно-судебной экспертизы (к 135-летию со дня рождения). *Криміналістичний вісник*. 2016. № 2 (26). С. 179–186.

По-друге, у поданих біографіях криміналістів наявні деякі суперечності.

Наприклад, у статті «**Трегубов Сергій Миколайович** (1866–1945)» зазначено, що професор Трегубов «був дійсним членом Петербурзького юридичного товариства, ординарним професором кримінального права Олександрівської Військово-юридичної академії і професором Імператорського училища правознавства (*де вперше в Росії прочитав курс з криміналістики*)...» (курсив мій. – В. Ч.) (с. 832).

Порівняймо її зі статтею «**Кисельов Олександр Дмитрович** (1867–1926)» такого змісту: «У 1910 *уперше починає читатися курс криміналістики*, який був включений до навчальної програми за клопотанням К(исельова) і професора судової медицини ... М. С. Бокаріуса» (курсив мій. – В. Ч.) (с. 361).

Тобто хто ж серед них перший, якщо зважати на те, що в документах початку 20-х рр. значилося прізвище українського вченого-правознавця Олександра Дмитровича (див.: Кисельов Олександр Дмитрович. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у 10 т. / відп. ред. Є. М. Моїсєєв,

В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Атіка, 2009. Т. V. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. С. 315; детальніше – Чисніков В. М. Вчений-криміналіст професор О. Д. Кисельов: невідомі сторінки біографії. *Криміналістичний вісник*. 2011. № 1 (15). С. 197).

Слід також наголосити, що в статті про професора О. Д. Кисельова (1867–1926) зазначено, що Олександр Дмитрович «наприкінці 1920 був заарештований. Після звільнення повернувся до Харкова, де у 1920–1925 очолював кафедру кримінального права у Харківському ін-ті народного господарства» (с. 361). Разом із тим не вказується, що після повернення до Харкова Олександр Дмитрович з червня 1921 р. до весни (?) 1922 р. очолював відділ техніки і розшуку Головміліції НКВС УСРР. З його ініціативи створені при Укрцентророзшуку спеціальні курси для підготовки майбутніх керівників та агентів карного розшуку, а також криміналістів-дактилоскопістів, розроблена програма їх навчання, інструкція з організації технічних прийомів розшуку тощо. Отже, можна без перебільшення стверджувати, що О. Д. Кисельов один із фундаторів відомчої освіти системи МВС України з підготовки працівників карного розшуку і криміналістів-дактилоскопістів. Крім того, він один із засновників і організаторів, а також перший керівник бригади «Мобіль» – спеціального підрозділу міліції швидкого реагування в радянській Україні. Тому, на наш погляд, він є батьком українського ОМОНу (див.: Чисніков В. М. Вчений-криміналіст професор О. Д. Кисельов: невідомі сторінки біографії. *Криміналістичний вісник*. 2011. № 1 (15). С. 195–207). До того ж у статті необхідно було додати ще одну працю професора – «Отчет о командировке за границу летом 1913 года», опубліковану в «Записках Харьковского университета» (1913. Кн. 4. С. 7–10), в якій він розповідав про вивчення за кордоном «постановки уголовного розыска». Для об'єктивності, варто було б надати й джерела, в яких висвітлюється творчий шлях цієї особи (зокрема: Берзін П., Михайлов М. Олександр Дмитрович Кисельов – екстраординарний професор імператорського Харківського і Таврійського університетів. *Кримінальне право України*. 2006. № 1. С. 107–115; Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / под ред. проф. М. П. Чубинского и Д. И. Багаля. Харьков, 2007. С. 225–226).

По-третє. У деяких біографіях і тематичних статтях не взято до уваги важливі події, виявлені дослідниками наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Наприклад, у статті «**Буринський Євген Федорович (1849–1912)**» (с. 60) серед новацій «батька судової фотографії» не вказано, що він був одним із перших у Росії вчених, який оцінив можливості нового методу ототожнення особи – дактилоскопії. У виявленому автором цієї рецензії часопису «Журнал психографологии» (1904. № 9–10) Буринський опублікував статтю «Дактилоскопия и судебная фотография», в якій висвітлював великі можливості застосування судової фотографії у виявленні відбитків пальців на різних предметах, зокрема папері (документах). «Опыт доказал, – писав він, – что при помощи фотографии можно выявить невидимые дактилоскопические отпечатки на бумаге, сделать их видимыми, если, разумеется, писавший не озаботился одеть руку в перчатку, впрочем, и в этом последнем случае, оказывается, возможно доказать, что писавшая рука была облечена в перчатку, а это само по себе уже служит уликой» (№ 10. С. 3) (див.: Чисніков В. Н. Е. Ф. Буринский – основоположник судебной фотографии. *Криміналістичний вісник*.

2009. № 1 (11). С. 183–187; Буринський Євген Федорович. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*. Т. V. С. 65–66; Буринский Евгений Федорович. Криміналістичні реєстраційно-довідкові й судово-експертні установи Міністерства внутрішніх справ і Міністерства юстиції Російської імперії (1889–1917 рр.): у 2 кн. Київ. Харків. 2013. Кн. 2. С. 121–123).

Стаття «**Вейнгарт Альберт** (Dr. Albert Weingart, 1851–1914)» про відомого німецького вченого-криміналіста і практика, основоположника криміналістичної тактики, складається лише з двох речень: «...Працював судовим слідчим. Був членом судової палати в Дрездені, головою земельного суду Дрездена». Далі надано перелік його основоположних праць (с. 75) і посилання на «Енциклопедію криміналістики в лицах» (под ред. В. Ю. Шепитько. Харьков, 2014), де розміщено аналогічну статтю російською мовою.

Проте, убачається, варто нагадати читачам, що зразу після оприлюднення в Німеччині праці Вейнгарта «Уголовная тактика. Руководство к расследованию преступлений» у Петербурзі в журналі «Вестник права» (1904. Кн. 8, октябрь) була надрукована стаття-рецензія А. А. Левенстіма під назвою «А. А. Вейнгарт. Новое руководство для судебных следователей». У ній Август Адольфович першим із російських правознавців ознайомив юридичну спільноту Росії з цією працею німецького криміналіста. Детально аналізуючи кожний її розділ, рецензент у висновку писав, що ця праця «заслуживает полного внимания русских судебных деятелей и изучение ее принесет кандидатам на судебные должности, молодым следователям и товарищам прокурорам большую пользу» (с. 274).

Слід також зазначити, що перше видання цієї праці Вейнгарта російською мовою побачило світ у Варшаві (1910), а друге – за два роки в Петербурзі з примітками і доповненнями першого керівника сисної поліції Російської імперії В. І. Лебедева. Того самого року Департамент поліції розіслав усім керівникам сисних відділень імперії по одному примірнику «Уголовной тактики» як навчальний посібник (див.: Чисніков В. М. Сисна поліція на Україні за часів Російської імперії (1880–1917 рр.): історико-правове дослідження. Кн. 2. С. 176).

Цей ґрунтовний твір німецького вченого був, без перебільшення, «настільною книгою» для кількох поколінь слідчих та криміналістів. Багато положень цієї праці не втратили своєї актуальності і сьогодні, а тому можуть бути корисні як у навчальному процесі, так і на практиці (див. *Антология сыска: от полиции к внешней разведке*: в 14 т. Т. 4. Криминальный сыск в Западной Европе (XIX – нач. XX вв.) / сост. В. Н. Чисников и др. Киев: Леся, 2009. С. 9, 282–717).

Серед переліку основних не згадано ще одну важливу працю німецького криміналіста – «О расследовании поджогов. Руководство для юристов и агентов страховых обществ», яка вийшла друком російською мовою у Варшаві (1904).

Далі розглянемо тематичні статті. Наприклад, «**Валіза слідча (портфель слідчий, сумка слідча)**», в якій зазначено, що «винахідником В. с. для роботи на місці події є видатний учений-криміналіст, основоположник криміналістики Г. Гросс» (с. 62). На цьому екскурс в історію завершується. Проте, убачається, читачу цікаво було б дізнатися про те, що: 1) у Російській імперії слідча валіза з'явилася наприкінці 1903 р. зусиллями завідувача Київського сисного відділення Г. М. Рудого; 2) у

звіті про діяльність Київського кабінету НСЕ за 1914 р. зазначалося, що в разі виїзду на місце події чини кабінету користуються дактилоскопічними приладами «у вигляді ящиків, в яких знаходяться пристрої для фіксації і отримання відбитків пальців»; 3) за радянських часів ЗАГОТГОСП міліції РСФРР закупив у дрезденської фірми «Гашек» (Німеччина) 220 дактилоскопічних чемоданів «Віра» (1925, 1928) і налагодив їх виробництво. Проте невдовзі їх випуск був припинений; 4) у 1931 р. у журналі «Питання криміналістики і науково-судової експертизи» (№ 3–4) надруковано статтю В. Іванова, який пропонував працівникам дізнання і слідства самим «сконструювати» робочий чемодан із повним комплектом потрібного для криміналіста приладдя. На його думку, у чемодані мало бути 35 предметів (давався їх перелік); 5) свій вітчизняний слідчий чемодан радянські слідчі та криміналісти завдяки розробкам співробітників Всесоюзного НДІК отримали в 1950 р. (див.: Чисніков В. Слідчий чемодан (історія). *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: Т. V. С. 792–793).

У статті «**Історія судово-експертних установ**», зокрема, зазначено: «...В Україні функціонує система експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ. Перший кабінет НСЕ почав працювати у 1919 при Центральному управлінні карного розшуку Росії. У 1921 кабінет було реорганізовано у НТВ при карному розшуку НКВС, а у 1922 – у НТВ. З 1936 аналогічні науково-технічні підрозділи були створені на всій території СРСР...» (с. 348). Але: 1) перший кабінет НСЕ в Москві почав функціонувати при Центrorозшуку НКВС РСФРР; 2) у 1921 р. кабінет реорганізований спочатку в науково-технічний підрозділ Центrorозшуку, а потім – в НТО Управління карного розшуку НКВС РСФРР (керівник В. Л. Русецький); 3) до 1936 р., якщо йти за логікою статті, в органах внутрішніх справ УСРР не існувало науково-технічних підрозділів, із чим погодитися не можна.

Рецензент уже згадував професора О. Д. Кисельова, який 15 червня 1921 р. став до виконання обов'язків завідувача відділу техніки і розшуку Укрцентrorозшуку Головніліції НКВС УСРР (див.: ЦДАВО України. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 927. Арк. 2). Відповідно до пояснювальної записки начальника Укрцентrorозшуку від 1 липня 1921 р. на цей відділ поклалися такі функції: 1) складання, редагування і видання інструкцій, положень, циркулярів, які відображають технічний, професійний і юридичний аспекти діяльності органів карного розшуку; 2) ведення обліку технічного та іншого складу відділення; 3) складання проектів документів щодо методів технічно-розшукової роботи; 4) рівномірне розміщення спеціалістів з техніки розшуку на місцях, публікація правових актів щодо боротьби зі злочинністю і порядку надання слідчого матеріалу та речових доказів за підсудністю тощо (всього 9 пунктів). Структурно відділ техніки і розшуку складався з двох столів: технічно-розшукового і загального (на який було покладено управління винятково губернськими відділеннями карного розшуку). Відповідно до встановленого штатного розкладу особовий склад налічував 6 працівників.

Зусиллями О. Д. Кисельова, а також колишнього професора Харківського університету Олександра Михайловича Покровського в лютому 1922 р. при Укрцентrorозшуку почали функціонувати курси з підготовки оперативних працівників карного розшуку і криміналістів-дактилоскопістів. О. М. Покровський обіймав посаду заступника завідувача відділу реєстрації, що складався з двох столів: 1) фотографії та дактилоскопії; 2) статистики. У другій половині 1921 р. відділ реєстрації видав: Інструкцію з провадження антропометричних вимірювань затриманих осіб злочинних професій; Інструкцію з провадження дактилоскопії; Інструкцію зі складання словесного портрета; Ін-

струкцію з реєстрації злочинців; наказ Укрцентророзшуку з описом антропометричних інструментів і дактилоскопічних приладів, необхідних для реєстрації злочинців (див.: ЦДАВО України. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 906. Арк. 45–50).

На завершення слід наголосити, що в цілому 20-й том Великої української юридичної енциклопедії заслуговує позитивної оцінки. Проте в наступних перевиданнях цієї фундаментальної праці, якщо таке планується, варто, убачається, взяти до уваги зроблені рецензентом пропозиції.

Рецензія надійшла до редакції 20.12.2019

V. Chysnikov, *DSc (Law), Associate Professor,*
Chief Researcher,
State Research Institute,
MIA of Ukraine, Kyiv, Ukraine

**LITTLE BURNERS GREAT UKRAINIAN
AND LEGAL ENCYCLOPEDIA (VOL. 20)**

В. Н. Чисников, *доктор юридических наук, доцент,*
главный научный сотрудник,
Государственный научно-исследовательский институт
МВД Украины, г. Киев

**МАЛЕНЬКІЕ ОГРЕХИ БОЛЬШОЙ УКРАИНСКОЙ
ЮРИДИЧЕСКОЙ ЭНЦИКЛОПЕДИИ (ТОМ 20)**